

Az Ipolysági Takarékpénztár alapítása 1868-ban

Az ipolysági pénzügyintézetek kezdetei, megalakulásuk körülményei a töredékes iratanyagok tekintetében ugyan nehezen rekonstruálhatók, de ezek ismeretében is megkockáztathatunk bizonyos állításokat és levonhatunk bizonyos következtetéseket. A rendelkezésünkre álló adatok, utalások nemcsak kiegészítő jellegűek, hanem jelzésértékűek is. Megfelelő csoportosításokkal, válogatásokkal jól megvilágíthatók azok a grümdolási – alapítási – szándékok és igyekezetek, illetőleg pénzügyintézet-szervezési irányzatok, melyek a tárgyalt korszakra oly jellemzőek.

Történetük 1868-tól datálható. Hont vármegye székhelyén ekkor két hitelintézet alakult és kezdte meg a működését: a *Hont Megyei Népbank* és az *Ipolysági Takarékpénztár*. Szervezési-technikai előkészítésük, fundamentumuk lerakása 1868 folyamán ment végbe. A vármegyén belül – nem számítva a külön törvényhatósági státusú Selmecbányát – a legelső hitelintézeteknek tekintjük őket. Létrejöttük a szabad királyi város bankjának megyebeli monopóliumát szüntette meg.

Fő céljuk az ipolysági és környékbeli kisbirtokosok, kereskedők, iparosok és földművesek hiteligenyeinek kielégítése, tőkéiknek összegyűjtése volt. Az üzleti stratégiában, konkrét tettekben talán lehettek különbségek a két intézmény között, ami már kezdettől fogva magában hordozta a versenyhelyzet lehetőségét.

Sajnos a *Hont Megyei Népbankot* kezdeményező és létrehozó vállalkozói köről nincsenek információink. Azt sem tudjuk, milyen időszakban ment végbe az alakulás, mert az ezzel kapcsolatos iratok, kérvények, hivatalos levelek, alapszabály-tervezetek és alapszabályok nem maradtak fenn. Valószínűleg előbb alakult, mint a takarékpénztár. A források megyei fennhatóság alatt működő intézetként emlegetik, de ennek valós tartalmát (a megyei pénzekeket kezelte?) nehéz meghatározni. Az bizonyos, hogy önszegélyező alapon szerveződő hiteligyletként alakult. A hitelszegélyegyleti formát felvevő pénzügyintézet elnöke báró Majthényi László (1820–1908), akkori főispán volt, aki 1870–1894 között a takarékpénztár elnöki tisztét töltötte be.

A *Népbank* nem működött hosszú ideig. Az okok összességét a hiányzó dokumentumok miatt nem ismerjük. Lehetséges, hogy pénzügyi bizonytalanság, pangás okozta válságát. A betétesek bizalmatlansága is közrejátszhatott ennek a helyzetnek a kialakulásában, vagy esetleg még erőteljesebben az, hogy megjelent a potenciális versenytárs, az *Ipolysági Takarékpénztár*. Ez nagyobb pénzalappal rendelkezhetett, szélesebb ügyfélkört alakíthatott ki. Ilyen irányú tevékenysége elősegíthette, gyorsíthatta a szegélyegylet feloszlását. A helyi hitelszövetkezetek korai előfutárának tekinthető intézet nem megfelelő üzletvezetése is kiválthatta a beléje vetett bizalom megrendülését. 1869 folyamán sorsa megpecsételődött: vezetősége a Takarékpénztár részéről felajánlott egybeolvadás lehetőségét elutasította. Létét és függetlenségét azonban már nem tudta megőrizni. 1869 szeptemberében–októberében a Takarékpénztár végzte el a felszámolását, így összes ingóságát és követelését átvette. A *Hont Megyei Népbank* ezzel gyakorlatilag megszűnt. Az *Ipolysági Takarékpénztártól* a városbeli pénzügyintézetek történetének új fejezete kezdődött: megjelent a letéti bankok első képviselője.

Alapításának kezdeményezője, „az intézet eszméjének fölvetője és propagálója”, a helyi zsidó vállalkozóréteg markáns képviselője, *Winter Sándor* (1829–1909) volt. Apja az izraelita hitközség egyik alapítójaként vált ismertté. A családi hagyományt folytatva léphetett a kereskedői pályára. Az 1860-as évek végétől Ipolyság gazdasági fejlődésének előmozdítója, nagyközségből kisvárossá alakulásának elősegítője. Üzleti karrierjét textiltereskedőként kezdte, részt vállalt a megyei vicinális utak építésében. Téglagyárat, mészégetőt, gőzfűrésszel felszerelt kisüzemet alapított. A város szerény iparának alapköveit ő rakta le. Az 1890-es években faüzeme jelentős forgalom lebonyolításával dicsekedhetett. Gazdasági sikereivel együtt párhuzamosan növekedett társadalmi elismertsége. 1893-ban Ipolyság nagyközség virilise, a Honti Kaszinó választmányi, illetőleg számvizsgáló-bizottsági tagja. 1893-ban és 1896-ban a megyei törvényhatóság bizottsági tagjainak névsorában igen előkelő helyen szerepelt. 1893–1895 kö-

zött a törvényhatósági bizottság állandó választmányának tagja. A status quo ante hitközség iskolaszékének volt az elnöke. 1875-ben zsidó elemi iskolát hozott létre. Úgyeinek intézésében, az anyagiak előteremtésében, az intézmény fenntartásában jelentős érdemeket szerzett. Mindezek mellett Winter Sándor és fiainak nevéhez fűződik Pöstyén európai szintű fürdőközponttá tétele és fejlesztése.

A regionális pénzügyek terén nemcsak egy bankalapítás gondolatait szorgalmazta, hanem a múlt század utolsó évtizedeiben a *Trieszti Általános Biztosítótársaság* helyi ügynökségét vezette, valamint a fővárosi székhelyű *Magyar Általános Takarékpénztár* közvetítőjeként tevékenykedett. A „gründolást” tehát egy sokoldalú, kellő affinitással rendelkező személyiség javasolta.

Sikerült meggyőznie *Hederváry Antalt* (1826–1900), hogy tervét támogassa. A korponai származású, 1848-as elkötelezettségét a későbbiekben is nyíltan vállaló ügyvéd 1851-ben költözött Ipolyságra, ahol irodát nyitott. Az 1850–1860-as években a közművelődési, hagyományörző és kulturális rendezvények egyik fő szervezőjeként lett közkezdvelt. 1860–1868 között a Honti Kaszinó igazgatója volt. A század utolsó harmadában a helyi társadalmi életben és szűkebb szakmájában jelentős tisztségeket töltött be. Személyében Winter olyan segítőtársra talált, aki jóval hivatali összekötetéseivel, kapcsolataival és ügyvédi felkészültségével a takarékpénztár-alapítás ügyét sikeresen megvalósította.

A triász harmadik tagjáról, *Ferschin Emil*ről a dokumentumok szűkszavúan emlékeznek meg. Foglalkozását tekintve adóhivatali ellenőr volt. Szerepét és tényleges részvételét források hiányában immár lehetetlen feltárni.

Alapos, jól átgondolt koncepciójukat a körülményekhez képest minél hamarább igyekeztek elfogadtatni, egyszerűen a közvéleménnyel, másrészt a megye vezetőségével. Az idea a Honti Kaszinóban és a megyeyűléseken is teret kapott.

A főispánt és az alispánt felkérték az alapítás támogatására. Megpróbálták elérni, hogy a vármegye pénzt az új intézetben letétként helyezze el. Ha javaslataikat a megye felelős ténnyezői elfogadják, akkor ez a látványos lépés hivatalos állásfoglalással lehetett volna egyenlő, mely a bank pénzügyi helyzetén kívül a kezdeti lépésekhez nyújt támogatást. Az iratok a terv további sorsáról hallgatnak. Elgondolásuk valószínűleg nem valósult meg.

Winterék megyei és városbeli közeleti személyiségek pártfogásában bíztak. Az ipolysági grümdolási szándék mindjában erősödött, izmosodott, azonban az intézet ellenzőinek tábora sem volt kicsi. Ők ellenpropagandával kísérelték megakasztani a kezdeményezést, bár természetesen nem beszélhetünk egyöntetű, homogén érdekcsoportokról. Legfőbb érvük az volt, hogy a megalakítandó pénzintézet nem veheti fel a versenyt a *Selmeci Takarékpénztárral* – amit még 1847-ben hoztak létre –, valamint a szomszédos megyékben működő bankokkal. Csakis a bukás veszélye fenyegetheti. Olyan vélemény is elhangozhatott, mely szerint Ipolyság tökéletesen település egy ilyen jellegű vállalkozás hosszabb távú eredményes támogatására, működési feltételeinek megvalósítására. Mások hivatkozhattak a *Hont Megyei Népbankra*, amellyel szemben a takarékpénztár eleve hátrányos helyzetből indulhat, így nem lehet a versenytársa. A „*zuguzsorások*” számára pedig egy bank megjelenése a szervezett pénzügyi szolgáltatások bevezetésével üzletük végét jelentette volna. A vitákban szerepet kaphatott a politikai felhang is, ugyanis leszögezték: *a születendő pénzintézet független lesz mindenfajta politikai párt működésétől és esélyétől, kizárólagosan a köz általános szükségleteit fogja szolgálni.*” Summázva tehát elmondhatjuk, hogy a pénzintézet-alapítás komoly érdekellentéteket támasztott.

Tervüket azonban következetesen valósították meg. 1868 első felében, legkésőbb az év május-júniusáig előkészítő bizottságot alakítottak, melyben természetesen az említettek játszották a vezető szerepet. Feladatául „*a pénzintézet megalakulásának módjait és megindulás tervének kidolgozását*” tűzték ki. 1868. június 14-én tartották meg az előkészítő közgyűlést. Eredetileg 600 darab 50 Ft névértékű részvény kibocsátását látták célszerűnek. A részvénytőke lett az induláskor, míg másik felét egy hónap múlva lett volna szükséges befizetni.

A bejegyzési folyamat 1868. augusztus 10-én vette kezdetét, mikor az alapszabályt – melyet az előkészítő közgyűlésen fogadtak el – jóváhagyásra elküldték a belügyminisztériumnak. A Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium részéről a válasz augusztus 16-án született meg (1867–1868 folyamán a szakminisztériumok illetékességei még csak kristályosodtak, így a különböző pénzintézetek cégbejegyzési és alapszabály-jóváhagyási kérel-

mei először a belügyhöz, majd a földművelésügyhöz kerültek). A hivatal az alapítás ellen nem emelt semmiféle kifogást, csupán az alapszabályokban kellett néhány pontot módosítaniuk.

A részvényjegyzés lassan indult, de híre gyorsan terjedt. Nemcsak a város vállalkozó rétege érdeklődött, hanem Hont vármegye más részeiről is voltak visszajelzések. A részvényvásárlók száma azonban ennek ellenére nem növekedett. „Részvénytársaságunk a megalakulás körül nehézséggel és kételkedő tartózkodással találkozott. A részvények jegyzésére kibocsátott aláírási ívek (...) itt, a megye területén sehogy sem akartak aláírókkal betelni, úgyhogy az alapítók más megyebeliek-től is kénytelenek voltak részvényjegyzéseket elfogadni.” Gyürky Antal Hont vármegye XIX. századi történetjének krónikása – tizenöt évnyi távlatból – az alapítás viszontagságairól így írt: „Nehéz körülmények között indult meg, kevés embernek volt hozzá bizalma, azt mondták (...), lehetetlen, hogy itt jöjjön legyen egy takarékpénztárnak.

1868 őszére sikerült az, amiben kevesen hittek: a részvények elkelték. A „szűkebbkörű bizottság” összehívhatta az alakuló közgyűlést, melyet – ünnepélyes keretek között – 1868 októberében a Honti Kaszinó helyiségében tartottak. Az elnöki tisztséget Paczolay János (1818–1884) deméndi földbirtokos, a megye akkori országgyűlési képviselője, a jegyzői teendőket Báthory Gábor (?–1874) ügyvéd látta el. Az elnöki megnyitó után a részvényeseknek egy sor döntő fontosságú kérdésben kellett állást foglalniuk. Hederváryék az alapszabályzat tervezetét a közgyűlés elé terjesztették, amit a hozzászólások és a vita után elfogadtak. A minisztérium által kívánt módosításokkal ellátott változatot 1868. október 18-ra készítették el. A részvényaláírási ívvel és a közgyűlési jegyzőkönyvvel együtt november 25-én küldték el a vármegye első alispánjának, aki az iratokat és a kérvényt az illetékes minisztériumnak továbbította.

Az alapszabályzat más pénzügyi intézetek statútumainak a megvizsgálása után keletkezett. Őt fejezetből tevődött össze. A részvénytársaság céljáról, megnevezéséről, alaptőkéjének nagyságáról, a részvényesek jogairól és kötelességeiről; a bank irányításáról, igazgatásáról; az intézet üzletköréről és az általános határozatokról rendelkezett. A vezetőséget újabb közgyűlésen választották meg. Tagjainak névsora a következő: *elnök*: Horváth Miklós, *igazgató*: Hederváry Antal, *ügyvéd és jegyző*: Báthory Gábor, *könyvelő*: Büchler Ignác, *pénztárnok*: Vaskovics József, *igazgatóság*: Antal János, Berczeller Márton, Dombó Károly, Eichenwald Lajos, Elfer Adolf, Engelhardt Mihály, Glück Adolf, Grünwald Samu, Holczer Ignác, Hummer Gábor, Jelsik Lajos Kinszki Salamon, Lamy György, báró Majthényi László, Martsán Károly, Paczolay János, Podhorszky György, Pohl Károly, Tóth Máté, Trautwein Dániel, Vaskovits Mihály, Vlkolinszky János, Winter Sándor; *felügyelő-bizottság*: Eyermann Ágoston, Hirschbein Lipót, Langa Alajos, Prónay Mihály.

Az Ipolysági Takarékpénztár több mint hét évtizeden keresztül töltötte be a Középső-Ipoly mentén hitelnyújtó, pénzkölcsönző és tőkegyűjtő szerepét. Igazgatóinak és vezetőségének a munkája nagymértékben hozzájárult a régió gazdasági fejlődéséhez és Ipolyság polgárosodásához. Megalakulása a helyi polgári öntudatosodás és vállalkozó kedv első határozott megnyilvánulásának tekinthető.

Gaucsik István

Felhasznált források: Archiv Národnej banky Slovenska, Šahská sporiteľňa (ANBS-ŠS), Vedenie ústavu 1-2, 1868-1943 (Závereneň účty spojene s výročnými správami). ANBS-ŠS, Vedenie ústavu 3, 1872-1944 (Zápisnice z valných zhromaždení). Magyar Országos Levéltár, Földművelés-, Ipar- és Kereskedelmiügyi Minisztérium (MOL-FIKM), Elnöki iratok, K 168-62-1873-21-8180. MOL-FIKM, Tárgymutatókönyvek (934. kötet 1868. III/4-5 Kereskedelem statisztika. 938. kötet 1869. III/1, III/4 Kereskedelem, vám, tengerészet), 18 985. sz. iktatókönyv.

Felhasznált irodalom: A hetvenöt éves Ipolysági Takarékpénztár. Közzéteszi az Ipolysági Takarékpénztár Igazgatósága. Bp., é. n. – Tomka Béla: A magyarországi pénzügyintézetek rövid története (1836–1947). Bp., 1996. – Gaucsik István: Az Ipolysági Takarékpénztár alapításának körülményei I. Új Garamvölgye, 1998. 2. sz. 8. old. – *Uő.*: Az Ipolysági Takarékpénztár alapításának körülményei II. Új Garamvölgye, 1998. 3. sz. 8. old. – *Uő.*: Ipolyság első pénzügyintézete: a Hont Megyei Népbank I. Honti Lapok 1999. 3. sz. 8. old. – *Uő.*: Ipolyság első pénzügyintézete: a Hont Megyei Népbank II. Honti Lapok, 1999. 5. sz. 9. old. – *Uő.*: Az Ipolysági bankárok arcképcsarnoka. Hederváry, az „igazságos”. In: Honti Lapok. 2000. 11. sz. 13. old. – *Uő.*: Hederváry, „az igazságos” II. Honti Lapok, 2000. 12. sz. 17. old.